

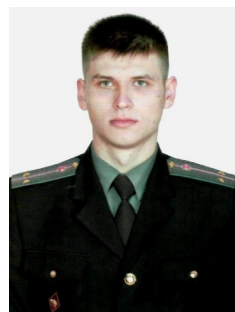
УДК 159.96

Євгеній Михайлович КРАСКОВСЬКИЙ,
(Академія Державної пенітенціарної служби)

Костянтин Євгенович ШЕВЕЛЕВ,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

Дмитро Сергійович ДРОБОТ,
(Академія Державної пенітенціарної
служби)

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З НЕГАТИВНИМ ВПЛИВОМ НА ПОВЕДІНКУ СПІВРОБІТНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ КОНВОЮВАННЯ ТА ОХОРОНУ ПІДСУДНИХ І ЗАСУДЖЕНИХ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ

Постановка проблеми. Сьогодні проблема вміння співробітників правоохоронних органів тактично правильно та в межах правового поля діяти в конфліктних, стресових ситуаціях, які виникають у різних сферах професійної діяльності, стає дедалі більш науковою і практично значимою через постійне зростання соціальних, економічних, екологічних, техногенних та особистих крайнощів людського життя, а також суттєвих змін у змісті та умовах праці багатьох професій. Зростає кількість можливих конфліктних ситуацій, зростає професійна та особиста відповідальність за результати діяльності та її правові наслідки.

Особливо це відображається на співробітниках правових органів. Прискіплива увага правового характеру до їх дій приділяється громадськістю, наглядовими та контролюючими органами. Проте знання закону не означає вміння його застосувати в умовах конфліктних ситуацій,

коли співробітникам доводиться ухвалювати рішення під впливом стресових чинників (психологічного, насильницького та фізичного тиску).

Надзвичайна активність співробітників, що проходять службу в підрозділах, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених, зумовлюється якісною специфікою середовища, в якому вона реалізується, інтенсивністю негативного стресу та його характером, об'єктивною складністю завдань і часом їх виконання. Постійними супутниками цієї діяльності є напружені конфліктні ситуації та небезпечні для життя обставини, що створюють труднощі в ухваленні правомірних рішень, вони вимагають від персоналу психологічної стійкості, спеціальної підготовки та здатності діяти в екстремальних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури показало, що питання запобігання злочинам, що вчиняються персоналом правоохоронних органів, були і є предметом дослідження у роботах К. А. Автухова, В. А. Бадири, О. М. Бандурки, Є. Ю. Бараша, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, І. В. Боднара, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, О. Г. Колба, І. М. Копотуна, В. Я. Конопельського, В. А. Льовочкіна, С. Ю. Лукашевича, В. О. Меркулової, П. П. Михайленка, О. І. Осауленка, М. С. Пузирьова, Г. О. Радова, О. В. Романенка, М. В. Романова, О. П. Рябчинської, В. М. Синьова, О. П. Северова, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, С. Я. Фаренюка, С. В. Царюка, І. С. Яковець, О. Н. Ярмиша, М. М. Яцишина та ін. Однак, незважаючи на наявність значної кількості праць, які розкривають кримінологічні проблеми стресу і стресостійкості фахівців правоохоронних органів, залишається чимало недостатньо досліджених питань, пов'язаних з пошуком доступних ресурсів формування стресостійкості та вмінням діяти в умовах виникнення конфліктних ситуацій, запобігання вчинення правоохоронцями протиправних дій.

Метою статті є комплексне дослідження особливостей боротьби з негативним впливом на поведінку співробітників підрозділів, що здійснюють конвоювання та охорону підсудних і засуджених осіб.

Виклад основного матеріалу. Детермінантами протиправних дій у службовій та бойовій діяльності співробітників підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених характеризується впливом значної кількості стресових факторів і висуває підвищені вимоги до правової та психологічної готовності до дій у конфліктній ситуації. Співробітники підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених, виконують свої завдання у небезпечних умовах, в безпосередньому контакті з криміногенно небезпечними особами, здійснюючи при цьому їх ізоляцію та супровід, а в разі необхідності можуть застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю, а також забезпечують захист ув'язнених і засуджених під час проведення слідчих дій та судових засідань. Вони також беруть участь у заходах щодо охорони громадського порядку, охорони особливо важливих вантажів та об'єктів тощо.

На таких працівників щодня впливають різні фактори, які часто спричиняють психологічне напруження. Це негативні фактори службової діяльності (напруженість, відповідальність, ризик, небезпека, брак часу, невпевненість, несподіванка тощо) та фактори, що сильно впливають на

психіку, наприклад уміння правильно усвідомити оперативну обстановку та оцінити відповідність заподіяної протидії правопорушнику небезпечності посягання чи обстановці захисту¹.

Уміння правильно ухвалювати правові рішення в умовах сильного душевного хвилювання, спричиненого небезпекою, що загрожує, та оцінювати відповідність заподіяної шкоди правопорушнику є професійно значущою якістю, оскільки від неї залежить ефективність оперативно-службової діяльності співробітників підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених. Стресостійкість характеризує ступінь здатності людини впоратися зі конфліктною ситуацією, зберігаючи внутрішню рівновагу, не зменшуючи успіху професійної діяльності².

Високий рівень стресостійкості забезпечує виконання професійних обов'язків у нормальних, складних та екстремальних умовах, збереження працездатності та здоров'я після вирішення складної ситуації, забезпечуючи безпеку себе й оточуючих і дотримуючись прав людини. Нездатність людини впоратися зі стресом призводить до негативних наслідків у психічній, соціальній, поведінковій та професійній сферах. Непоодинокими є випадки, коли співробітники вказаних підрозділів не враховували небезпечність особи в протипобіговому розумінні й допускали халатність у виконанні службових завдань, що призводило до нападу на особовий склад варті підсудних і засуджених. Наслідком указаних дій були не лише факти вчинення втеч, а і факти заподіяння тілесних ушкоджень та умисного заподіяння смерті співробітникам підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених.

Для підтвердження зазначеного можна згадати приклад, коли засуджений до довічного позбавлення волі під час конвоювання у жовтні 2019 року здійснив напад на військовослужбовця Національної гвардії України, наслідком чого була загибель останнього.

З іншого боку, і співробітники підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених, не вміючи діяти в стресових, конфліктних ситуаціях, схильються до силового варіанту вирішення проблемних ситуацій та конфліктів, що виникають, і, відповідно, неправомірно застосовують фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю.

Аналіз сучасного стану досліджень у цій галузі показує, що проблему стресостійкості особистості розглянуто недостатньо. У науковій літературі досі немає єдиного розуміння терміна «стресостійкість». Більшість авторів використовує термін «емоційна стабільність» як синонім, механізми та сутність якого краще вивчено. У буквальному розумінні стійкість до стресів розглядається як індивідуальна здатність організму підтримувати нормальну працездатність; як стан фізичного, емоційного та психічного

¹ Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних умовах // *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи її розв'язання* : матеріали міжнар. наук. -практ. конф., присвяч. пам'яті С. П. Бочарової (м. Харків, 30 берез. 2017 р.). Харків, 2017. С. 267.

² Софіян Д. В. Концептуальні та методичні засади розвитку психологічної готовності військовослужбовців-кінологів до професійної діяльності *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон, 2019. Вип. 1. С. 189.

виснаження, спричиненого тривалим перебуванням у стресових ситуаціях¹.

А. Л. Церковський розглядає стійкість до стресу з функціонального погляду як явище, що впливає на продуктивність, ефективність, безпеку, стабільність, успіх тощо². Він визначає це поняття як здатність бути емоційно стабільною людиною, тобто мати незначні зміни у значеннях, що характеризують емоційні реакції в різних умовах експлуатації. Водночас стійкість до стресу, з одного боку, це нечутливість до емоційних факторів, що негативно впливають на психічний стан людини, а з іншого боку, здатність контролювати та стримувати астенічні емоції, що виникають, забезпечуючи тим самим успішність виконання необхідних дій. Л. М. Аболін пропонує своє визначення поняття «стійкість до стресу»³, розуміючи його як властивість, що характеризує людину в процесі інтенсивної діяльності, деякі емоційні механізми якої гармонійно взаємодіють між собою та сприяють успішному досягненню мети.

Слід зазначити, що кількість детермінантів, що постійно виникають і негативно впливають на стресостійкість та вміння правильно діяти в конфліктних ситуаціях під час виконання службових завдань, є значною. До них належать такі: специфічні умови виконання цих завдань (низький рівень домашнього комфорту, тривалість типових конвойних завдань, висока вимогливість керівників (начальників), порушення звичного фізіологічного ритму, постійна присутність підсудних або засуджених, наявність спеціальних засобів та бойової зброї та відповідальність за її застосування, постійний психологічний та фізичний тиск з боку криміногенно заражених осіб тощо).

Сучасні умови, в яких працюють ці співробітники, можна повністю назвати екстремальними, оскільки вони супроводжуються значним психоемоційним стресом, зумовленим високою відповідальністю за ухвалені рішення, достатньою складністю виконуваних функцій, прискорених темпах діяльності, поєднанням різних дій в одній діяльності, обробка значного обсягу інформації, нестача часу для ухвалення рішень⁴. Діяльність співробітників в особливих та екстремальних умовах вивчають начальники та спеціалісти шляхом аналізу взаємозв'язку таких трьох параметрів: характеристики екстремальних факторів (зовнішні умови діяльності), психологічні стани та риси особистості (внутрішні умови діяльності), показники (результати) діяльності. Особливе значення в цій тріаді мають питання підпорядкування зовнішніх (об'єктивних) та внутрішніх (суб'єктивних) факторів, або, інакше кажучи, питання умов служби та питання, що стосуються психологічного стану (соціальні умови, соціальні

¹ Софіян Д. В. Концептуальні та методичні засади розвитку психологічної готовності військовослужбовців-кінологів до професійної діяльності *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон, 2019. Вип. 1. С. 190.

² Церковський А. Л. Современные взгляды на проблему стрессоустойчивости. *Вестник Витебского государственного медицинского университета*. 2011. № 1. Т. 10. С. 8.

³ Аболін Л. М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека. Казань, 1987. С. 121; Мотиваційні ресурси стресостійкості військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних: монографія. Харків: Національна академія НГУ, 2017. С. 86–87.

⁴ Софіян Д. В. Концептуальні та методичні засади розвитку психологічної готовності військовослужбовців-кінологів до професійної діяльності *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон, 2019. Вип. 1. С. 188.

родинні зв'язки, соціальні службові відносини тощо). Однозначні суб'єктивні фактори будуть вирішальними, оскільки зовнішні причини діють лише безпосередньо через внутрішні умови. Серед внутрішніх факторів можна виділити такі особистісні характеристики:

- мотиваційна готовність до вирішення поставлених завдань;
- рівень загального інтелектуального розвитку співробітника (загальна обізнаність, когнітивна гнучкість, здатність діяти в команді, комунікативні навички);
- рівень особистої стійкості (надійність, стійкість до стресових факторів, упевненість у собі, практичне та критичне мислення, координація здібностей);
- відсутність напруги, тривожності та психопатологічних симптомів;
- психодинамічні властивості співробітників (емоційна стійкість, занепокоєння, замкнутість чи екстравертність, переважна орієнтація людини на дії зовнішнього чи внутрішнього контролю тощо)¹.

Зазначене вказує на необхідність наявності у співробітників підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених, певних знань, умінь та навичок як загального, так і спеціального характеру.

Загальні вимоги затверджуються «Державними стандартами загальної середньої освіти», «Стандартами вищої освіти» Міністерства освіти і науки України й відомчими кваліфікаційними вимогами і є стандартними.

У свою чергу, специфічні вимоги формуються залежно від виконання співробітником своїх обов'язків. У більшості своїй вони не даються під час загальної (в т. ч. службової) підготовки. На нашу думку, співробітники підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених, повинні отримувати специфічну правову, тактико-спеціальну та психологічну підготовку.

Специфічна правова підготовка передбачає, що зазначені співробітники повинні вміти оцінювати правову природу дій різних категорій осіб, знати покладені на них обов'язки та права, надані для їх виконання. Співробітники повинні знати межі допустимості, підстави та порядок застосування превентивних заходів впливу та вміти юридично правильно аргументувати ухвалені ними рішення.

Специфічна тактико-спеціальна підготовка, яка охоплює тактичну підготовку до дій в екстремальних умовах та умовах обмеженого простору, стосовно різних категорій осіб, передбачає вміння застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю в різних умовах під час виконання службових обов'язків, уміння забезпечити ізоляцію осіб, забезпечити безпеку об'єкта, що охороняється, тощо.

Специфічна психологічна підготовка є невід'ємною складовою морально-психологічного супроводу та являє собою комплекс постійних заходів щодо формування, зміцнення та розвитку психологічних якостей у співробітників, забезпечення їх високої психологічної стійкості та

¹ Мухіна Л. М. Проблема емоційного вигорання співробітників кримінально-виконавчої системи. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Серія: Психологічні науки* / за наук. ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Миколаїв, 2014. С. 60.

готовності до виконання службових обов'язків у будь-яких умовах¹. Найважливіше завдання – розвинути в особового складу здатність протистояти важким нервовим та фізичним навантаженням і вміння діяти в умовах конфліктної ситуації. Це досягається розвитком психологічної готовності співробітників до успішного виконання службових завдань².

Психологічна готовність співробітників до виконання покладених на них завдань є своєрідним фундаментом їх активних дій у службовій та оперативній діяльності³. Знання співробітником своїх психологічних особливостей дає йому змогу контролювати власну психіку й ефективно діяти у важких ситуаціях. Ядро психологічної готовності особистісне, його можна визначити як психічний стан, що охоплює усвідомлення своїх цілей, оцінювання наявних умов, визначення найбільш імовірного напрямку дій, прогнозування мотиваційних, вольових та інтелектуальних зусиль і мобілізацію сил для досягнення цілей.

Висновок. Слід зазначити, що головним заходом з індивідуального запобігання протиправним діям співробітників підрозділів, які здійснюють конвоювання, екстрадицію та охорону підсудних і засуджених, є їх належна підготовка з урахуванням специфіки виконуваних ними завдань з метою отримання ними знань, умінь та навичок, які допоможуть ухвалити правове й тактично грамотне рішення в конфліктній ситуації, та психологічна підготовка як професійно значуща якість співробітника. При цьому важливим аспектом вивчення проблеми стійкості до стресу як професійно значущої якості спеціалістів зокрема тих, що входять до складу підрозділів, що здійснюють конвоювання підсудних і засуджених, є пошук психологічних ресурсів особи, здатність їх розробляти, використовувати та оперувати подоланням стресу.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2021

Евгений Михайлович КРАСКОВСКИЙ,

(Академия государственной пенитенциарной службы)

Дмитрий Сергеевич ДРОБОТ,

(Академия государственной пенитенциарной службы)

Константин Евгеньевич ШЕВЕЛЕВ,

кандидат юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

ОСОБЕННОСТИ БОРЬБЫ С НЕГАТИВНЫМ ВЛИЯНИЕМ НА ПОВЕДЕНИЕ СОТРУДНИКОВ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИХ КОНВОИРОВАНИЕ И ОХРАНУ ПОДСУДИМЫХ И ОСУЖДЕННЫХ, КАК ЭЛЕМЕНТ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ

Рассмотрены распространенные стрессовые ситуации, с которыми сталкиваются сотрудники при конвоировании и охране подсудимых и

¹ Там само. С. 137–140.

² Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. Київ, 2004. С. 265.

³ Абрамян О. В., Дем'янюк О. С. Нові підходи до організації психолого-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів // Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів / за заг. ред. І. В. Толока. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2017. С. 17.

осужденных. Приведены основные доктринальные определения понятия «стрессоустойчивость». Охарактеризованы основные субъективные факторы и черты, позволяющие на профессиональном уровне выполнять служебные задачи в конфликтных ситуациях в рамках правопослушного поведения. Выделены основные элементы процесса индивидуальной готовности к выполнению обязанностей в условиях возможных противоправных действий со стороны других лиц.

Отдельно обращается внимание на основные элементы процесса мотивационной подготовки к деятельности в конфликтных условиях во время конвоирования осужденных и подсудимых.

Ключевые слова: конвоирование, охрана, подсудимый, осужденный, конфликтная ситуация, стрессоустойчивость, экстремальные условия службы.

Yevhenii M. KRASKOVSKYY,

(Academy of the State Penitentiary Service)

Dmytro S. DROBOT,

(Academy of the State Penitentiary Service)

Kostiantyn Ye. ShEVELEV,

PhD in Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

PECULIARITIES OF FIGHTING AGAINST THE NEGATIVE INFLUENCE ON THE BEHAVIOR OF EMPLOYEES OF CONVICTING AND PROTECTING DEFENDANTS SUBDIVISIONS

The authors of the article consider the common stressful situations faced by employees while escorting and guarding defendants and convicts. The main doctrinal definitions of the concept of "stress resistance" are given. The main subjective factors and traits that allow to perform official tasks in stressful situations while adhering to law-abiding behavior are described. The main elements of the process of attracting a state of individual readiness to perform duties in the conditions of possible illegal actions by others are highlighted.

Special attention is paid to the main elements of the process of motivational preparation for activities in conflict conditions while escorting convicts and defendants.

Key words: *escort, security, a defendant, a convict, conflict situation, stress, extreme conditions of service.*